

NAGY ÁDÁM (SZERKESZTŐ): A TÉRIDŐN IS TÚL

A tudománykommunikáció az akadémiai világ mostohagyereke. Akadémiai teljesítményként nem igazán számolható el, de ha valóban jól akarjuk csinálni, akkor nagyon is munka- és erőforrás-igényes feladat. A Tóth Csaba (*A sci-fi politológiája*, 2016) által útnak indított és a Nagy Ádám köré szerveződő szerzői-szerkesztői csapat által lelkesen továbbvitt könyvsorozat kiváló példa arra, hogyan hasznosulhat a befektetett munka és erőforrás. Az alapötlet egyszerű és zseniális: helyezzük el és értelmezzük a társadalomtudományok és a természet-tudományok egyes kérdéseit különböző fantáziavilágokban, érthetően, de nem felületesen. Igényes, valódi tudást közvetítő és szórakoztató szövegek jelentek meg eddig hét kötetben, több mint hetven szerzőtől, a politikatudománytól a jog-tudományon, a pszichológián, a családszociológián át a kvantumfizikáig terjedő tudományterületeken. *Star Wars*, *Marvel*, *Dűne*, *Harry Potter*, *Trónok harca* és rengeteg további fantáziavilág adja az egyes tanulmányok háttérét. A korábbi és a jelenlegi kötetek tanulmányai nem szépirodalmi, popkulturális történetek, hanem tudományos művek, amelyek azért születtek, hogy a tudományt közelebb vigyék mindazokhoz, akik az adott témának nem szakértői.

A Nagy Ádám szerkesztésében 2022-ben megjelent *A téridőn túl* című kötet tizenegy tanulmányt tartalmaz. Egyes tanulmányok teljes egészében a fantáziavilágokba integrálják a vizsgált tudományos problémát (például Joker személyiségzavarai vagy Chewbacca nyelvi készségei), más tanulmányok lazább illusztrációként használják a választott univerzumot.

A függőségeket, azok típusait, okait, motivációit magyarázza el Kapitány-Fövény Máté *A Gyűrűk ura*, a *Dűne* és a *Harry Potter* világán keresztül. Lente Gábor a *Dűne* világának fűszerét helyezi el a Földön létező kábítószerek között, bemutatva a kábítószer típusait, hatásmechanizmusait, a kábítószer-függőség különböző formáit, valamint a politikai-jogi megítélésüket is. A találó iróniával megjósolt politikai reakciók között például „az Európai Unió ajánlása további tudományos kutatásokat tart indokoltnak”, „Oroszországban mereven tiltanak a kereskedelmét egészen addig, amíg egy oligarchának sikerülne Szibériában meghonosítania a homokférget”, Magyarországon pedig az ellenzék „az »ingyen-melanzs – örök élet« szlogen köré szervezné az egészségügy megújítását célzó kampányát” (87–88.). A kötet nyitótanulmányában Gyarmathy Éva nem a függőségekről ír, de Jokernek, a Batman-történetek főgonoszának pszichiátriai diagnózisa a függőségek kialakulásának motivációit is jól felvezeti.

Joker személyiségzavarainak elemzése arra is rámutat, hogy a képregények és a szuperhős-filmek időnként meglepően komplex problémákat mutatnak meg a közönségnek.

Egymáshoz lazán kapcsolódik Meleg Sándor és Rónay Zoltán tanulmánya. Meleg Sándor négy sorozaton keresztül mutatja a család fogalmának és funkcióinak lehetséges értelmezéseit. A *Trónok harca* az egymással versengő uralkodóházak családjait mint a társadalmi státusz megőrzésének biztosítékait mutatja be. A *Caprica* című sorozatban a sokszínű családok mindenekelőtt érzelmi közösségek. A *Lucifer* című sorozat isteni családja ezzel szemben éppen az érzelmek kifejezésére való képtelenségen alapuló diszfunkcionális család. A *Lost in Space* rendkívüli helyzetbe került családja elsősorban a fizikai túlélést segítő funkciót tölt be. Rónay Zoltán a gyermekjogok kérdéskörét vizsgálja a *Mandalorian* című sorozat alapján, amely a Star Wars univerzumban játszódik, és kiinduló konfliktusa egy gyerekablás. A történet különböző fázisai köré építve a tanulmány sorra veszi a gyermekjogokat, és bemutatja azok mélyebb tartalmát.

A kötet többi tanulmánya más-más tudományterületet érint. Dancs Katinka a *Ready Player One* című könyv és film virtuális világát használja fel arra, hogy bemutassa a gamifikáció fogalmát, pedagógiai funkcióit és gyakorlati megvalósíthatóságát. Vass Dorottea a Star Wars univerzum egyik népszerű szereplője, a vuki fajhoz tartozó Chewbacca nyelvi kommunikációját elemzi, abból a célból, hogy megmutassa, ez a nyelvi kommunikáció megfelel-e a beszéd fogalmának, és Chewbacca rendelkezik-e a beszédhez szükséges minden képességgel és adottsággal. A diagnózis egyértelműen optimista: „az sem kizárt, hogy [Chewbacca] vett már részt vuki kommunikációs tréningen” (190.).

Kádas István a történelem megismerhetőségének és politikai célú meghamisításának kérdéseit vizsgálja, ismét a Star Wars világában. Miért pusztítja el Palpatine császár a történelmi archívumokat, és hogyan próbálja meg megfejteni a jedik múltját az idős Luke Skywalker? A Star Wars világa a digitális információk sérülékenységét is jól illusztrálja. Nem az idő, hanem a tér bizonytalansága a témája Pirisi Gábor írásának, amely Középfölde társadalomföldrajzi adottságait próbálja feltárni *A Gyűrűk ura* története alapján. A tanulmányból kiderül, hogy Középföldén nincsenek igazán nagy városok, és „a Tolkien ábrázolta világ társadalomföldrajzi szempontból legalább egy nagy hibával terhelt: túlságosan ritkán benépesült, túl sok benne a régi rom, ősi mítosz, letűnt idők nagysága, túl kevés az ember, kevesen vannak más fajok képviselői is, és ezáltal nagyon kevés a település” (235–236.).

Béres Attila János és Nagy Ádám az Indiana Jones-történetet használják fel egy vallástörténeti és vallásrendszertani összefoglaló megírásához. Megtudjuk, hogy Indiana Jonest „jellemzően az egyistenhitek vonzzák”, és a korábbi történetek alapján a szerzők azt jósolják, „a készülő ötödik Indiana Jones-film a muszlim valláshoz talál majd esetleg utat” (278.). Ma már tudjuk, hogy a film készítői még-

is inkább az ókori többistenhithöz fordultak. Török Zoltán gazdasági alapfogalmakat mutat be a Harry Potter-univerzum történeteire építve, a munkamegosztás gazdasági jelentőségétől a határhaszon fogalmán át a bankrendszer szerepéig és az infláció fogalmáig. A szerző a bölcsek kövében a pénzromlás veszélyét látja, amelynek „megsemmisítése – és a pénzmenyiség jelentős megemelkedésének megakadályozása – közgazdaságtanilag mindenképp bölcs döntés volt” (299).

Orosz László és Nagy Ádám a Harry Potter-történeteket arra használják fel, hogy a kvantumfizika néhány alapfogalmát érthetővé tegyék. A Szükség Szobájáról megtudjuk, hogy „speciális roxfordi pályán alakít ki állóhullámot”, Hisztis Mirtill egy kvantumszellem, Félig Fej Nélküli Nick az alagúteffektus alapján tud áthatolni a falakon, és Göthe Salamander a kvantumhatározatlanság miatt nem tudta kimenekíteni az első világháború keleti frontjáról az ukrán vashasú sárkányokat. A kötet záró tanulmánya a Star Trek-filmek és sorozatok alapján vizsgálja a tudományos fejlődésnek a társadalmi átalakulásokra gyakorolt hatását. A Star Trek világa egy olyan optimista vízió, amelyben a technikai fejlődés hatékonyan segíti a társadalom előrehaladását. Az orvostudomány fejlődése, a világűrből érkező fenyegetések elhárítása, új bolygók benépesítése – minden technikai vívmány az emberiség és más fajok növekvő jólétéhez vezet. A tanulmány azonban azzal a dilemmával zárul, hogy a valóságban van-e garancia arra, hogy a technikai fejlődés megfelelő morális keretek között megy-e végbe. A szerző konklúziója természetesen az, hogy „a tudomány nem biztosít morális iránytűt”, „a mérce megtalálása a mi feladatunk” (352.).

Vállalt küldetését a kötet hibátlanul teljesíti: világosan és szórakoztatóan mesél tudományos problémákról, hogy értsék még a téridőn túl is. Mint az egyik korábbi kötet szerzője, személyes tapasztalatból azt állítom, hogy kevés munka okoz ekkora örömet a szerzőnek. A számára fontos tudományos problémáról érthetően beszélni, és elmélyedni egy-egy kedvenc fantáziavilágban. Nem is olyan egyszerű a Star Wars vagy a Harry Potter hihetetlenül részletgazdag univerzumát a tanulmányokban látható mélységben feltárni. Kutatómunka az is a javából.

(Nagy Ádám szerkesztő: A téridőn is túl. Budapest: Atheneum, 2022, 368 o., ISBN 9789635431731)

Polyák Gábor

jogász, kommunikációs szakember
Eötvös Loránd Tudományegyetem Média és Kommunikáció Tanszék, Budapest